

Standeskanzlei Graubünden
Chanzlia chantunala dal Grischun
Cancelleria dello Stato dei Grigioni

Revisiun parziala da la Constituziun dal chantun Grischun e da la Lescha davart ils dretgs politics en il chantun Grischun concernent l'introducziun dal dretg da votar a partir da 16 onns

Rapport explicativ

Cuir, matg 2025

Cuntegn

Il pli impurtant en furma concisa	3
1. Situaziun da partenza.....	3
1.1 Motiv per la revisiun.....	3
1.2 Dretg vertent.....	4
1.3 Situaziun en Svizra.....	4
1.3.1 Confederaziun.....	4
1.3.2 Chantuns.....	5
2. Finamiras da la revisiun.....	5
3. Project da revisiun	5
3.1 Principis da las novas regulaziuns	5
3.1.1 Stgalim da norma.....	5
3.1.2 Integraziun en l'urden giuridic existent.....	6
3.1.3 Cuntegns da la regulaziun	6
3.2 Explicaziuns davart las singulas disposiziuns.....	6
4. Consequenzas finanzialas e persunalas	7
5. Plan da termins.....	8

Il pli important en furma concisa

Tras questas revisiuns parzias da la Constituziun chantunala e da la Lescha davart ils dretgs politics en il chantun Grischun duai vegnir realisada l'incumbensa Derungs dals 16 da favrer 2022 concernent l'introducziun dal dretg da votar a la vegliadetgna da 16 onns (dretg d'eleger activ e dretg da votar), ch'è vegnida acceptada en la sessiun da zercladur 2022. L'incumbensa pretenda da midar la Constituziun chantunala en quel senn, che las persunas ch'èn domiciliadas en il Grischun, che han il dretg da burgais svizzer e che han cumplenì 16 onns, han il dretg d'eleger activ ed il dretg da votar en chaussas chantunalas e communalas. Cun la proposta per la revisiun parziala da la Constituziun chantunala duai vegnir stgaffida la basa giuridica necessaria per conceder il dretg da votar ed il dretg d'eleger activ en chaussas chantunalas e communalas a las burgaisas svizras ed als burgais svizzers che abitan en il chantun Grischun e che han cumplenì 16 onns. Cun la proposta per la revisiun parziala da la Lescha davart ils dretgs politics en il chantun Grischun duai vegnir stgaffida a medem temp la basa giuridica necessaria per conceder il dretg da votar ed il dretg d'eleger activ en chaussas chantunalas a las Svizras ed als Svizzers a l'exteriur che han cumplenì 16 onns. Sche las Svizras ed ils Svizzers a l'exteriur duain survegnir il dretg da votar e d'eleger en chaussas communalas, decidan las vischnancas vinavant sezzas.

1. Situaziun da partenza

1.1 Motiv per la revisiun

En la sessiun da favrer 2022 è vegnida inoltrada l'incumbensa Derungs concernent l'introducziun dal dretg da votar a la vegliadetgna da 16 onns (dretg d'eleger activ e dretg da votar). L'incumbensa pretenda da midar la Constituziun chantunala en quel senn, che las persunas ch'èn domiciliadas en il Grischun, che han il dretg da burgais svizzer e che han cumplenì 16 onns, han il dretg d'eleger activ ed il dretg da votar en chaussas chantunalas e communalas. Confurm al senn è l'incumbensa vegnida motivada cun il fatg, ch'ils giuvenils vegnissan integrads pli fitg en decisiuns chantunalas e communalas che pertutgan fermamain els sezs, quai che augmentass lur paisa politica. A medem temp vegniss promovì lur senn da responsabladad e lur interess per la politica, perquai ch'els emprendessan gia baud da gidar a concepir activamain lur avegnir. Cun 16 onns portian blers giuvenils gia responsabladad en auters secturs da la vita. Perquai dastgian ins senz'auter quintar ch'els sajan pronts per la participaziun politica. Plinavant mussia l'engaschament da la giuventetgna en connex cun temas sco la protecziun dal clima u la digitalisaziun, ch'ils giuvenils veglian sa fatschentar seriusamain cun la politica. Il chantun Glaruna haja gia cumprovà ch'ina realisaziun saja pussaivla. La finala rinforzia l'integraziun tempriva en la politica locala la colliaziun cun la patria e possia far frunt a l'emigraziun.¹

¹ PCG 4/2021-2022, p. 625.

La Regenza ha proponì al Cussegl grond d'acceptar l'incumbensa. Quai sin fundament dal vast sustegn politic per questa dumonda ed en vista a las discussiuns activas che han gi lieu anteriuramain en auters chantuns e sin plaun federal. A medem temp ha la Regenza explitgà, ch'ella considereschia il dretg da votar a partir da 16 onns sco betg dal tut nunproblematic, perquai che la maiorenitad politica divergiass da la maiorenitad civila. Ultra da quai vegnian stgaffidas differentas limitas da vegliadetgna per il dretg d'eleger activ ed il dretg d'eleger passiv. En la sessiun da zercladur 2022 ha il Cussegl grond lura acceptà l'incumbensa cun 82 cunter 26 vuschs e 0 abstenziuns.²

1.2 Dretg vertent

Il dretg da votar e d'eleger sin plaun federal, en il chantun Grischun ed en las vischnancas politicas dal chantun Grischun han actualmain persunas che han cumplenì 18 onns (cf. art. 136 al. 1 da la Constituziun federala da la Confederaziun svizra [Cst.; CS 101], art. 9 al. 1 da la Constituziun dal chantun Grischun [Constituziun chantunala, CC; DG 110.100]). Tgi che ha il dretg da votar e d'eleger, ha il dretg da sa participar a votaziuns ed ad elecziuns, da sa laschar eleger sco er da suttascriver referendums ed iniziativas (art. 3 al. 1 da la Lescha davart ils dretgs politics en il chantun Grischun, LDPC; DG 150.100). Il dretg d'eleger cumpiglia pia il dretg d'eleger activ (dretg d'eleger ina persuna) ed il dretg d'eleger passiv (dretg da sa laschar eleger).

Er a las Svizras ed als Svizzers a l'exteriur vegn concedì il dretg da votar e d'eleger en chaussas federalas e chantunalas, cura ch'ellas ed els cumpleneschan 18 onns (art. 16 da la Lescha federala davart persunas ed instituziuns svizras a l'exteriur [Lescha davart ils Svizzers a l'exteriur, LSExt; CS 195.1], art. 9 al. 3 CC ed art. 3 al. 3 LDPC).

Davart la concessiun dal dretg da votar e d'eleger en chaussas communalas a las Svizras ed als Svizzers a l'exteriur ubain a persunas estras, decidan las vischnancas (art. 9 al. 4 CC). En quest connex na pon ellas dentant betg divergiar da la vegliadetgna da votar e d'eleger ch'è prescritta en la Constituziun chantunala, perquai che tala regla definitivamain la medema vegliadetgna tant per il chantun sco er per las vischnancas.³

1.3 Situaziun en Svizra

1.3.1 Confederaziun

Sin plaun federal è vegnida inoltrada ils 21 da mars 2019 l'iniziativa parlamentara nr. 19.415 cun il titel «Dar ina vusch als giuvens. Dretg da votar e dretg d'eleger activ a partir da 16 onns sco emprim pass en la vita politica activa». L'iniziativa parlamentara aveva la finamira da midar l'art. 136 Cst. en quel senn, ch'il dretg da votar ed il dretg d'eleger activ vegnian concedids a las Svizras ed als Svizzers che han cumplenì 16 onns e che n'èn betg avugadads. Suentar l'evaluaziun da la consultaziun tar il sboz

² Cf. tar l'entira tematica PCG 6/2021-2022, p. 1288 ss.

³ Missiva tar la revisiun totala da la Constituziun chantunala, carnet nr. 10/2001-2002, p. 501; SCHULER, Commentari CC/GR, art. 9 N 46 e 52.

preliminar è questa iniziativa parlamentara vegnida stritgada l'onn 2024 e l'intenziun è pia vegnida refusada.⁴

1.3.2 Chantuns

Vers la fin dals onns 2000 hai dà en numerus chantuns ina discussiun politica per sbassar la vegliadetgna da votar e d'eleger a 16 onns. Fin ussa ha mo il chantun Glaruna introducì l'onn 2007 il dretg da votar ed il dretg d'eleger activ a partir da 16 onns. Ils ultims onns èn projects per sbassar la vegliadetgna da votar vegnids refusads en differents chantuns ubain dal pievel (Basilea-Citad 2009, Basilea-Champagna 2018, Neuchâtel 2020, Uri 2009 e 2021, Turtig 2022, Berna 2022, Argovia 2024, Lucerna 2025) ubain dal parlament (Friburg 2010, Turgovia 2019, Schaffusa 2019, Giura 2020, Son Gagl 2020, Lucerna 2021, Vad 2021, Zug 2021, Sviz 2021, Genevra 2022). En ils chantuns Basilea-Citad, Tessin ed Appenzell Dadora èn actualmain pendants projects davart il dretg da votar a partir da 16 onns.⁵

2. Finamiras da la revisiun

Tras la revisiun qua avant maun duain vegnir introducids, *sin plaun chantunal e communal, il dretg da votar ed il dretg d'eleger activ per persunas che han il dretg da burgais svizzer, ch'èn domiciliadas en il chantun Grischun e che han cumpleni 16 onns*. Il dretg d'eleger passiv sin plaun chantunal e communal duai percenter restar tar 18 onns.

A medem temp duain er vegnir introducids *il dretg d'eleger activ ed il dretg da votar en chaussas chantunales per las Svizras ed ils Svizzers a l'exteriur che han cumpleni 16 onns*. Bain na vegn questa gruppa da persunas betg numnada explicitamain en l'incumbensa Derungs. L'assimilaziun è però inditgada sut l'aspect da la prescripziun da l'egualitad giuridica ed en vista ad ina regulaziun generala coerenta.

3. Project da revisiun

3.1 Principis da las novas regulaziuns

3.1.1 Stgalim da norma

Il dretg da votar e d'eleger da burgaisas e burgais svizzers ch'èn domiciliads en il chantun Grischun è reglà definitivamain en la Constituziun chantunala (art. 9 al. 1 CC). Il dretg da votar e d'eleger da las Svizras e dals Svizzers a l'exteriur en chaussas chantunales è reglà en la Lescha davart ils dretgs politics en il chantun Grischun (art. 3 al. 3 LDPC), quai sin basa dal renviament en l'art. 9 al. 3 CC. Las adattaziuns necessarias ston pia vegnir fatgas sin ils stgalims da la constituziun e da la lescha.

⁴ Cf. tar l'entira tematica Bulletin uffizial dal Cussegl naziunal dals 28 da favrer 2024, BU 2024 N 102 ss.

⁵ Cf. tar l'entira tematica la survista da la Federaziun svizra dals parlaments dals giuvens: <https://dsj.ch/themen/stimmrechtsalter-16>, cun ulteriuras infurmaziuns.

3.1.2 Integraziun en l'urden giuridic existent

La revisiun po vegnir fatga cun adattar la disposiziun existenta da l'art. 9 al. 1 CC concernent la vegliadetgna da votar e d'eleger da personas che han il dretg da burgais svizzer e ch'èn domiciliadas en il chantun Grischun, sco er la disposiziun existenta da l'art. 3 al. 3 LDPC concernent la vegliadetgna da votar e d'eleger da las Svizras e dals Svizzers a l'exteriur. Perquai che la vegliadetgna da votar e d'eleger è reglada definitivamain en l'art. 9 CC e perquai che las noziuns dal dretg da votar e d'eleger che vegnan duvradas en ulteriuras disposiziuns sa basan sin questa disposiziun costituziunala, na dovri naginas ulteriuras adattaziuns.

3.1.3 Cuntegns da la regulaziun

- Art. 9 al. 1 sboz CC: Sbassament da la vegliadetgna da votar e d'eleger activa a 16 onns per burgaisas e burgais svizzers ch'èn domiciliads en il chantun Grischun.

- Art. 3 al. 3 sboz LDPC: Sbassament da la vegliadetgna da votar e d'eleger activa en chaussas chantunalas a 16 onns per Svizras e Svizzers a l'exteriur.

3.2 Explicaziuns davart las singulas disposiziuns

Art. 9 al. 1 sboz CC

Svizras e Svizzers: La vegliadetgna da votar e d'eleger activa duai vegnir sbassada da 18 onns a 16 onns. Il sbassament pertutga il dretg da votar ed il dretg d'eleger activ, q.v.d. il dretg da sa participar a votaziuns ed ad elecziuns sco er da suttascriber referendums ed iniziativas. El na pertutga dentant betg il dretg d'eleger passiv, q.v.d. il dretg da sa laschar eleger. Per sa laschar eleger vegni vinavant premiss, che la persona haja cumplenì 18 onns. La differenziaziun tranter vegliadetgna d'eleger activa e vegliadetgna d'eleger passiva pretenda ina precisaziun supplementara da la disposiziun costituziunala en quel senn, che mo personas che han cumplenì 18 onns èn elegiblas. La regulaziun da la vegliadetgna da votar e d'eleger en questa disposiziun resta er vinavant definitiva. Ella vala per chaussas chantunalas e communalas.

Svizras e Svizzers a l'exteriur: Il sbassament da la vegliadetgna da votar e d'eleger vegn a valair er per il dretg da votar e d'eleger da las Svizras e dals Svizzers a l'exteriur en chaussas chantunalas (guardar latiers art. 3 al. 3 sboz LDPC qua sutvart) ed en chaussas communalas. Sche las Svizras ed ils Svizzers a l'exteriur duain survegnir il dretg da votar e d'eleger en chaussas communalas, decidan las vischnancas vinavant sezzas, quai sin basa da la libertad da regulaziun che vegn concedida ad ellas tras l'art. 9 al. 4 CC.

Persunas estras: Il sbassament da la vegliadetgna da votar e d'eleger vegn plinavant a valair er per il dretg da votar e d'eleger da las personas estras en chaussas communalas. Er qua decidan las vischnancas vinavant sezzas, sche las personas estras duain survegnir il dretg da votar e d'eleger en chaussas communalas.

Sutsegnadras e sutsegnaders da propostas electoralas: Il sbassament da la vegliadetgna da votar e d'eleger activa a 16 onns pertutga plinavant er il dretg da las personas cun dretg da votar che abitan en il circol electoral respectiv, da suttascriber propostas electoralas (art. 19d LDPC sco er art. 10 da la Lescha davart l'elecziun dal Cussegl grond [LECG; DG 150.400]). Per ina substituziun temporara e per il remplazament d'in sez en il Cussegl grond sco sutsegnadra u sutsegnader da la proposta electorala, vegn dentant premissa er vinavant la vegliadetgna da 18 onns (art. 9 al. 1 sboz CC, art. 32 e 33 LECG).

Art. 3 al. 3 sboz LDPC

La vegliadetgna da votar e d'eleger activa da las Svizras e dals Svizzers a l'exteriur en chaussas chantunalas duai medemamain vegnir sbassada da 18 onns a 16 onns. La vegliadetgna d'eleger passiva vegn laschada sco fin ussa a 18 onns. Il renviament a las ulteriuras premissas per il dretg da votar e d'eleger da las Svizras e dals Svizzers a l'exteriur en l'anteriura Lescha federala davart ils dretgs politics da las Svizras e dals Svizzers a l'exteriur, vegn mantegnì. La veglia designaziun da la lescha duai vegnir remplazzada tras la nova designaziun, numnadamain tras «Lescha federala davart personas ed instituziuns svizras a l'exteriur».

4. Consequenzas finanzialas e persunalas

En consequenza da la revisiun vegn il dumber da personas cun dretg da votar e d'eleger a s'augmentar. Cun resalva da l'applicaziun dad e-voting resultan custs supplementars per producir, per pachetar e per il porto per trametter il material da votaziun e d'elecziun sco er per il porto da la votaziun per corrispondenza (respediziun) ed eventualmain per dumbrar ils cedels da votar ed ils cedels electorals.

Per il mument sa laschan ils custs supplementars per il *chantun* stimar mo approximativamain. Il chantun surpiglia ils custs supplementars per las cuvertas da consegna e da votar per las votaziuns ed elecziuns sin tut ils plauns statals (Confederaziun, chantun e vischnancas), per il porto da las votaziuns per corrispondenza sco er per la producziun dal material da votaziun e d'elecziun chantunal. Tenor las datas disponibilas las pli actualas cumpigliava la populaziun permanenta en il chantun Grischun 2847 personas da 16 e 17 onns cun naziunalitad svizra a la fin da l'onn 2023.⁶ Sa basond sin quai e quintond cun quatter termins da votaziun e d'elecziun per onn, importassan ils custs supplementars per las cuvertas da consegna e da votaziun circa 1500 francs per onn. Sch'ins quinta cun ina participaziun a la votaziun dad en media 50 pertschient⁷, cun ina votaziun unicamain per corrispondenza, cun quatter termins da votaziun e d'elecziun per onn sco er cun custs da porto dad 1.20 francs per la

⁶ Indicaziuns tenor l'Uffizi per economia e turissem dal Grischun. La statistica chantunala na cuntogna naginas cifras davart las Svizras ed ils Svizzers a l'exteriur da 16 e 17 onns sco er davart las personas da 16 e 17 onns.

⁷ Davart la participaziun da las duas gruppas da vegliadetgna a las votaziuns n'existan natiralmain naginas cifras. Tar la gronda part da las votaziuns ed elecziuns dals ultims 10 onns è la participaziun da las personas maiorennas stada sut 50 pertschient (cf. per detagls davart la participaziun a las votaziuns ed elecziuns passadas, las cifras uffizialas sut <https://abstimmungen.gr.ch/>).

francatura A, s'augmentassan ils custs da porto totals per la votaziun per correspundenza per circa 6840 francs per onn. Ins po dentant partir dal fatg, ch'i vegnia er fatg diever d'autras pussaivladads da votar, en spezial che la cuverta vegnia consegnada anticipadamain ad in post inditgà da la vischnanca u messa en la chascha da brevs da la vischnanca. Ils custs supplementars per producir il material da votaziun e d'elecziun chantunal na sa laschan betg quantifitgar pli detagliadamain. Els dependan da la dimensiun dals projects da votaziun e da las elecziuns, e questa dimensiun variescha mintgamai. La lavur supplementara che resulta sin plaun chantunal, po vegnir liquidada da la Chanzlia chantunala cun las resursas da persunal existentas.

Er ils custs supplementars per las *vischnancas* na sa laschan betg quantifitgar pli detagliadamain per il mument. Ellas han da surpigliar ils custs da porto supplementars per la spediun dal material da votaziun e d'elecziun sco er da liquidar l'eventuala lavur supplementara per dumbrar ils cedels da votar ed ils cedels electorals en chaussas federalas e chantunalas. En las vischnancas cun votaziun a l'urna vegnan plinavant vitiers ils custs supplementars per producir e per trametter il material da votaziun e d'elecziun sco er l'eventuala lavur supplementara per dumbrar ils cedels da votar ed ils cedels electorals da las votaziuns ed elecziuns sin plaun communal.

5. Plan da termins

La revisiun parziala da la Constituziun chantunala (che suttastat tenor l'art. 16 al. 1 cifra 1 CC al referendum obligatoric) è – en il cas qua avant maun – la premissa per la revisiun parziala da la Lescha davart ils dretgs politics en il chantun Grischun (che suttastat tenor l'art. 17 al. 1 cifra 1 CC al referendum facultativ). La libertad da votar e d'eleger (art. 34 al. 2 Cst.) na dastga betg vegnir violada. Perquai dastga il termin da 90 dis per far in referendum cunter la Lescha davart ils dretgs politics en il chantun Grischun cumenzar – tras la publicaziun en il Fegl uffizial chantunal – pir sunter la votaziun obligatorica dal pievel davart la revisiun da la Constituziun, e quai mo, sche la revisiun è vegnida acceptada.

La deliberaziun da la missiva, il tractament da la missiva en il Cussegl grond, la votaziun dal pievel ed – en cas che la midada da la Constituziun vegn acceptada – il referendum facultativ tar il project da lescha duain avoir lieu en il decurs da l'onn 2026. En cas ch'i na vegniss betg fatg in referendum facultativ, pudessan la revisiun parziala da la Constituziun chantunala ed il project da lescha respectiv vegnir mess en vigur previsiblamain l'onn 2027.